

Een vorig leven

Ander proza van Toon Tellegen

Theo Thijssenprijs 1997

Hendrik de Vriesprijs 2006

Constantijn Huygensprijs 2007

Twee oude vrouwtjes (verhalen, 1994)

Misschien wisten zij alles (verzamelde dierenverhalen, 1995, 2007)

Dora. Een liefdesgeschiedenis (roman, 1998)

De genezing van de krekel (roman, 1999, 2008) De Gouden Uil 2000

De trein naar Pavlovsk en Oostvoorne (verhalen, 2000)

Brieven aan Doornroosje (roman, 2002)

Iedereen was er (meer verzamelde dierenverhalen, 2009)

Het vertrek van de mier (roman, 2009)

Het wezen van de olifant (roman, 2010)

Het geluk van de sprinkhaan (roman, 2011)

Het lot van de kikker (roman, 2013)

Het verlangen van de egel (roman, 2014)

Toon Tellegen

Een vorig leven

Amsterdam · Antwerpen
Em. Querido's Uitgeverij BV

Copyright © 2015 Toon Tellegen
Voor overname kunt u zich wenden tot Em. Querido's
Uitgeverij BV, Spui 10, 1012 WZ Amsterdam.

Omslag Brigitte Slangen
Omslagbeeld Archief Vereniging Maarland
Foto auteur Keke Keukelaar

ISBN 978 90 214 5877 9 / NUR 301
www.querido.nl

Tot mijn twaalfde woonde ik in N, een oud stadje, niet ver van zee.

Het is nu lang geleden, maar vaak denk ik dat ik daar nog woon, dat ik de deur uit ga en naar school loop, langs de haven voor ons huis, over een smalle brug, die het Kippenbruggetje heette, door een steeg, die wij het Nauwe Sloopje noemden, door de Coppelstockstraat en de Vrouwenhoflaan, langs het Asylplein met een standbeeld van een vrouw met één blote borst zwaaiend met een vlag, door een straatje dat het Raas heette, de Langestraat over, door een straatje waarvan ik de naam niet meer weet, langs de achterkant van de grote kerk, die wij de Dom noemden, door het Heultje tot bij mijn school.

In de Coppelstockstraat zie ik de melkboer met zijn paard-en-wagen staan. Hij is ergens binnen, misschien bij juffrouw De Vlotter, die om de hoek in de Kerkstraat woont, met een spionnetje voor haar raam. Mijn moeder zei een keer dat hij daar verdacht lang binnen bleef. Ik begreep toen nog niet wat daar verdacht aan was. Hij beging toch geen moord? Juffrouw De Vlotter zag er nooit uit als het slachtoffer van een misdrijf. In het Raas zit een schoenmaker voor het raam. Hij zit boven op een tafel, in het donker, met één peer boven zich. Hij kijkt nooit naar buiten. Er is daar voor zijn raam een keer iemand gewurgd, honderd jaar geleden.

Ik ben alweer terug in N. Het is kort na de oorlog, ik ga

naar school, en na school ga ik spelen bij Otmar Laagwater, mijn vriendje vanaf de kleuterschool.

De eerste keer dat ik bij hem thuis kwam was ik vier. Zijn moeder aaide me over mijn hoofd en vroeg of ik van kaakjes hield. Ze liet me zien wat dat waren. Ik mocht er een uit een trommeltje pakken. We knikkerden op het vloerkleed. Later knipten we boten van karton en lieten die in een teil met water varen of gingen we voetballen op een grasveldje achter zijn huis.

De vader van Otmar was Jacob Laagwater. Hij kwam altijd aan het eind van de middag thuis.

Dit verhaal gaat over hem en mij.

Op een keer vroeg hij of ik wel eens van ‘het volgende leven’ had gehoord. ‘Dat is het leven na de dood,’ zei ik. Dat wist ik.

‘Als dat leven bestaat, dan is dit leven het vorige leven,’ zei hij.

Wij leefden volgens hem dus in een vorig leven.

Ik heb dat lang geloofd, tot mijn twaalfde. Toen gingen we weg uit N en dacht ik: nu begint er een ander leven. Tussen het vorige en het volgende in.

Nog altijd noem ik mijn leven in N, die twaalf, bijna dertien jaar, mijn vorige leven.

Laagwater werkte in de kalkfabriek op het Slagveld.

Zijn kleren droegen de sporen van kalk en er zat altijd wit in zijn wenkbrauwen, op zijn wimpers, onder zijn nagels en in zijn haar.

De kalkfabriek had acht hoge, smalle, dicht op elkaar staande schoorstenen, bruin met witte dwarsstrepen. Alles in en om de fabriek was wit. Schelpen werden door schelpenzuigers uit zee opgezogen en in de fabriek vermalen en verbrand tot kalk, die in grote papieren zakken op vrachtschepen werd geladen.

Ik ging er vaak kijken: naar de schepen die aanlegden, naar de grijpers die de schelpen uit het ruim van een schelpenzuiger omhooghaalden en er langs de rails hoog boven de grond mee naar de fabriek reden, naar de enorme stofwolken die oprezen bij de ovens waarin de schelpen tot kalk werden verbrand, en naar de mannen die met een jutezak over hun hoofd de zakken met kalk over smalle, diep doorbuigende loopplanken het ruim van schepen in droegen.

De kalkfabriek was de trots van N.

Wat Laagwater precies deed weet ik niet. Ik denk dat hij met zakken sjouwde en dat hij daarom altijd kalk in zijn kleren en zijn haar had.

Laagwater was lang en tamelijk krom, hij keek altijd naar de grond alsof hij daar een cent of een stuiver zocht die hij had verloren. Men zei dat hij heel sterk was, veel

sterker dan hij zich voordeed. In de kalkfabriek zou hij eens in een woedeaanval een zak kalk van zestig kilo hebben opgetild en door een klein raampje hoog boven zijn hoofd hebben gegooid. Maar of dat echt waar is weet ik niet, want Otmar vertelde me een keer dat zijn vader niet boos kon worden, ook niet als hij dat heel graag wilde.

Laagwater woonde met zijn vrouw en twee zoons, Jethro en Otmar, in een klein, grijs huis aan het eind van de Venkelstraat. Otmar was de jongste en zat bij mij in de klas. Ik herinner me nog dat hij werd nageroepen: 'Hé, Laagwater, moet je geen spijkers zoeken...?' en dat ik dacht: spijkers zoeken? wie zoekt er nou spijkers? waar sláát dat op? of zou het iets te maken hebben met zijn oog? Otmar droeg een bril en had één lui oog en één goed oog, waar soms een witte lap overheen zat.

Jacob Laagwater was een eigenaardige man, daar was iedereen het over eens.

Mijn vader vertelde dat een van Laagwaters voorvaders – ik vond dat een vreemd woord en dacht: zou je ook navaders hebben? – op Corsica was geboren en Basso of Basseau heette. Hij was een buurman van de familie Bonaparte en trok met Napoleon mee naar Rusland. Hij nam een jonge Russische vrouw mee terug naar Frankrijk en had het geluk dat hij voor de troepen uit kon reizen, in het gevolg van Napoleon. Jaren later, toen Napoleon al dood was, raakte hij betrokken bij de moord op een pastoor en vluchtte hij naar Nederland. Hij werd bakkersknecht, leerde zijn baas de Corsicaanse zandkoekjes bakken waar Napoleon zo verzot op was geweest, veranderde zijn naam in Laagwater en leidde een stil en armoeedig bestaan met zijn vrouw en kinderen in Rotterdam en later in N. Jacob was zijn achterkleinzoon.

Otmar vertelde de geschiedenis van zijn voorvader ook een keer, maar heel anders. Die voorvader had naast Napoleon gestaan bij de brand van Moskou.

‘Mooi, hè?’ zou zijn voorvader hebben gezegd, maar Napoleon zou er niets aan hebben gevonden. Ze waren samen teruggegaan naar Frankrijk, waar ze vandaan kwamen, want er was niets overgebleven van Moskou.

Het was winter en ze kwamen bij een rivier, die bevroren was. Napoleon kon niet schaatsen, Otmars voorva-

der wel. Hij had schaatsen ondergebonden en Napoleon op zijn schouders genomen. Zo waren ze over die rivier geschaatst. ‘Stroomafwaarts,’ zei Otmar. Raketings langs wakken, waar anderen in verdrongen. Omdat Napoleon belangrijker was dan iedereen, konden ze niet stoppen om ze te redden. Achter zich hoorden ze het ijs scheuren en breken. Ze kwamen ten slotte bij een aanlegsteiger. Daar was Napoleon van de schouders van Otmars voorvader geklommen en had hem een ridderorde gegeven. Die had zijn vader thuis nog in een kistje liggen, maar niemand mocht hem zien. Het was een geheime orde, dat was een bevel van Napoleon geweest. Die wilde namelijk niet dat iemand wist dat hij niet kon schaatsen.

Ik geloofde Otmar, ik was toen een jaar of acht, negen en kon net schaatsen. Niet kunnen schaatsen was ook heel erg, erger dan vluchten of verliezen of wat dan ook.

Later vroeg ik hem naar die moord op een pastoor, waarover mijn vader had verteld.

Dat was een leugen, zei Otmar. Zijn voorvader had een pastoor op een keer van een wisse dood gered – ik herinner me dat hij die woorden gebruikte: een wisse dood, en dat ik dacht dat dat zoiets als een deftige dood betekende, maar wat voor dood zou deftig zijn? in een deftig pak, op een bordes, met een oranje sjerp om je laatste adem uitblazen, terwijl iedereen zijn hoofd buigt en zijn tranen wegslikt? – maar die pastoor had niet gered willen worden en al helemaal niet van de dood. Het was een zonderling geweest, hij had zichzelf in brand gestoken en de voorvader had de vlammen met zijn jas gedoofd. Vervolgens had de pastoor zich met een dolk, die hij voor alle zekerheid als reserve bij zich had, van het leven beroofd – die woorden gebruikte Otmar ook – en toen de poli-

tie kwam lag hij in de armen van de voorvader, reutelde nog, zei: 'Hij... hij...', wees naar de voorvader en blies zijn laatste adem uit. 'Hij gaf de geest,' zei Otmar. De voorvader werd van moord beschuldigd en opgesloten. Hij zou worden opgehangen, maar hij groef een tunnel vanuit zijn cel naar buiten en ontsnapte daardoorheen in de nacht voor zijn ophanging. Hij ontkwam op die manier aan de dood.

'Hij vluchtte nog net op tijd,' zei ik.

Otmar schudde zijn hoofd. 'Hij ontkwam,' zei hij. 'Vluchten is wanneer je bang bent.' Hij schraapte zijn keel en zei: 'Angst was hem vreemd.'

'Maar hij was toch wel bang om opgehangen te worden?'

'Ach, bang... wat is ophangen... voor hem was dat niks, hij wilde wat van de wereld zien.'

'Maar hij was toch in Rusland geweest?'

'Niet in Nederland.'

Daarna wilde hij het over iets anders hebben.

Mijn vader en moeder hadden geen voorvaderen, dacht ik in die tijd. Mijn ene grootvader was al lang dood, ik wist niets van hem af, en mijn andere grootvader was een oude man met een witte baard, die bijna blind was en die vroeger met snoepgoed langs winkels was gegaan. Hij was vertegenwoordiger geweest, vertelde mijn moeder.

Bovendien vertelden mijn vader en moeder nooit iets over vroeger. Alleen over andere mensen. 'Juffrouw Jansen dit... Schone Maria dat...' (Schone Maria was een vrouw die iedereen kende. Haar man werkte ook in de kalkfabriek. Op een dag gooide Schone Maria al het huisraad uit het raam op straat. Stoelen, tafels, bedden, kastjes, borden, kopjes. Ze riep dat ze schoon genoeg had van

alles. 'Horen jullie dat? Schoon genoeg!' Daarom werd ze Schone Maria genoemd, niet omdat ze mooi was. Maar dat is een ander verhaal.)

Ik was jaloers op Otmar Laagwater. Hij was een nakomeling. Als je voorvaderen hebt ben je een nakomeling.

Ik was geen nakomeling. Ik was niemand, dacht ik in die tijd vaak.

In naam was Laagwater protestants, maar hij ging zelden naar de kerk en stuurde zijn zoons niet naar de School met de Bijbel, maar naar de Openbare Lagere School.

Hij las thuis dagelijks uit de Bijbel voor, maar niet letterlijk wat er stond: hij veranderde al lezend de verhalen.

Soms, als ik na school bij Otmar speelde en zijn vader thuiskwam uit de fabriek, vroeg hij of hij ons iets zou voorlezen. Otmar haalde dan zijn schouders op, maar ik zei altijd ja.

Het waren bijzondere verhalen, telkens weer andere, en mijn vader las nooit voor. Ik weet niet eens of er wel een Bijbel was bij ons thuis, ik heb er in elk geval nooit een gezien.

Op een keer las Laagwater over het Paradijs. Hij hield de Bijbel in zijn handen en ik kon duidelijk zien dat zijn ogen langs de regels gingen. Toch was het verhaal heel anders dan ik het kende.

Het Paradijs bestond al lang, maar nog zonder mensen erin. Adam en Eva waren de eersten die daar kwamen. Ze woonden er een tijd, aten toen een appel van de boom der kennis van goed en kwaad en werden uit het Paradijs verdreven. God was verdrietig en teleurgesteld. Maar het was zijn eigen schuld. Dat wist hij. Hij had die boom zelf geplant. (Laagwater sprak over God alsof het om een gewone man ging. Leen God, metselaar. Joop God, kunst schilder en zondags scheidsrechter vierde klas KNVB,

broer van Wim God van het Scharloo.)

Toen Adam en Eva buiten het Paradijs stonden en het koud hadden, zich nog geen raad wisten met hun schaamte en hun armen niet om elkaar heen durfden te slaan, zagen ze een paar mensen lopen.

Ze wisten niet dat er andere mensen bestonden.

‘Wie zijn jullie?’ vroeg Adam verbaasd.

‘Russen,’ zeiden die mensen. Ze bleven staan en leken niet verbaasd Adam en Eva daar te zien. Ze droegen dikke jassen en zagen er tamelijk morsig uit.

‘Russen?’ vroeg Adam. ‘Wat zijn dat?’

‘Tja... wat zijn dat... ik weet het niet,’ zei een van hen, die Semjonov heette.

‘Zijn jullie ook geschapen?’ vroeg Adam.

De Russen keken elkaar aan. ‘We zijn er,’ zeiden ze. Ze vertelden dat er volgens hen wel een poging was gedaan om hen langs reguliere weg te scheppen, maar die was mislukt. Ze wisten niet waarom. ‘Misschien waren we er al en viel er niets meer te scheppen.’

‘Misschien zijn we er altijd al geweest,’ zei een oude man met een groezelige baard.

Adam dacht even na.

‘Zijn jullie ook in het Paradijs geweest?’ vroeg hij toen.

De Russen schudden hun hoofd. ‘Het is ons wel aangeboden, maar we hebben ervan afgezien.’

‘Afgezien?’ riep Adam. ‘Van het Paradijs?’ Hij kon zich dat niet voorstellen.

‘Ja,’ zeiden de Russen.

‘Maar hebben jullie God wel gezien?’

‘Ja,’ zei Semjonov.

‘Hij wilde mijn haar knippen,’ mompelde een ander, die er grauw uitzag en met zijn hand door zijn haar ging,

dat in pieken naar beneden hing.

‘Ik heb deze jas van hem,’ zei een derde, die een lange zwarte jas zonder knopen droeg, met een touw om zijn middel.

Hij haalde iets uit zijn zak. Er zat papier omheen. Hij wikkelde het eraf.

‘Wat is dat?’ vroeg Adam.

‘Een kwartlitertje. Hier.’ De Rus gaf een kleine fles met een doorzichtige vloeistof erin aan Adam. ‘Drink maar.’

Adam dronk. De vloeistof brandde in zijn keel en hij kneep zijn ogen dicht. Even later voelde hij zich warm worden.

Hij keek naar Eva. Ze stond met haar armen om haar schouders te rillen. Hij wist niet of hij het haar ook zou laten drinken. Maar de Rus die Semjonov heette pakte de fles uit zijn hand en gaf hem aan Eva, en Eva dronk ook.

Haar ogen begonnen weer te glanzen zoals ze in het Paradijs hadden geglansd voordat de slang tegen haar had gesproken, en ze had het niet meer koud.

Ze gingen allemaal op de kale grond zitten. Een van de andere Russen had nóg een fles bij zich en Semjonov pakte een steen en sloeg de slang dood, die daar wat onwennig rondkroop en de grond van dichtbij bekeek.

‘Je moet er wel iets bij te eten hebben,’ zei Semjonov, ‘iets hartigs’, en hij roosterde de slang op een vuurtje dat hij maakte.

In de loop van die avond begreep Adam waarom de Russen van het Paradijs hadden afgezien. Ze dronken en zongen en vertelden wat ze met de wereld zouden doen als zij het voor het zeggen hadden, terwijl het steeds kouder werd en steeds harder regende.

Het gewone leven begon.

Een andere keer las Laagwater uit de Bijbel voor over Lazarus, die al vier dagen dood was, in zijn graf lag en door Jezus weer tot leven werd gewekt.

Toen hij bij de zin ‘De gestorvene kwam naar buiten...’ was gekomen, legde hij de Bijbel neer.

Hij keek naar ons. ‘Wat er niet staat is of Lazarus wel uit de dood wilde worden gewekt,’ zei hij. ‘Er werd hem niets gevraagd. Er staat dat hij ziek was. Hij had misschien tering of een etterende wond, het kan van alles zijn geweest. Hij zal zich ellendig hebben gevoeld, dat kan niet anders. Hij wilde leven, hij was jong, hij leed verschrikkelijk. Maar hij ging dood.’

Laagwater hield even op. Ik vermoed om ons te laten nadenken over de dood.

‘Maar toen hij goed en wel dood was,’ ging hij verder, ‘ontdekte Lazarus dat hij ergens anders was. In het hiernamaals. Dit is dus het hiernamaals! dacht hij. Hij kon wel juichen. Hij leed niet meer en vergat wat hij die laatste weken in het leven had doorgemaakt, en omdat hij naar alle waarschijnlijkheid een goed mens was geweest, bevond hij zich in een mooi deel van het hiernamaals. Het was daar zomer, er bloeiden klaprozen en rododendrons en het rook er naar hars en vers brood, dat net uit de oven kwam. Er wás ook vers brood en er waren ook allemaal aardige mensen, oude vrienden, zijn grootouders...’

En weer hield hij even op. Nu om ons te doordringen

van de heerlijkheid van het hiernamaals, denk ik.

‘Maar toen hij daar nog maar vier dagen was, terwijl hij dacht dat hij daar eeuwig zou blijven of in elk geval tot de jongste dag, werd hij plotseling met geweld beetgepakt. Hij wist niet door wie, het gebeurde onverhoeds en van achteren. Alle anderen die zich daar in de buurt bevonden hadden niets in de gaten. Op hetzelfde ogenblik was hij weer levend, lag hij nog in een graf, voelde zich slap, moe, hongerig en klom naar buiten. “Wie heeft dit gedaan?” riep hij. Hij zag nog net iemand weglopen en in de verte verdwijnen. De mensen die hem kenden feliciteerden hem. Maar waarmee? Met zijn afscheid uit het hiernamaals? Waarom zouden ze hem daarmee feliciteren? Condoleren, dat hadden ze moeten doen.

Hij leefde weer, maar met tegenzin en met de herinnering aan die vier onvergetelijke dagen. Hij vond het verschrikkelijk dat hij weer leefde, weer móést leven.

Lazarus had meteen wel een eind aan dit nieuwe leven willen maken, maar hij wist dat hij dan in een ander deel van het hiernamaals zou komen, waar het koud was en regende en waar allemaal gestorvenen waren die hij nooit had gemogen of die ook een eind aan hun leven hadden gemaakt. Hij wist ook dat hij niet verbitterd moest zijn, want de verbitterden kwamen in een onguere streek van het hiernamaals, waar het ijzelde en waar altijd een dichte mist hing.

Zo leefde hij nog lang verder, teleurgesteld en zo min mogelijk verbitterd, altijd wachtend op een tweede dood en hopend dat er dan niemand zou langskomen die hem opnieuw tot leven zou wekken.’

Laagwater zuchtte diep en schudde zijn hoofd.

‘Alleen al die gedachte maakte hem wanhopig, vooral

's nachts, als hij wakker lag in Betanië, aan de rand van het dorp. Dan huilde hij, maar wel zo zacht mogelijk, om zijn vrouw en zijn twee zoons niet wakker te maken, die nog geen idee hadden hoe heerlijk het in het hiernamaals wel zou zijn.'

Laagwater stond op en liep naar het raam. 'Lazar, de Rus, zo heette hij eigenlijk,' zei hij. 'Hij was een echte Rus, die per ongeluk in het beloofde land terecht was gekomen en daar was getrouwd.'

Hij keek naar buiten. 'Ik niet,' zei hij zachtjes. 'Ik ben hier niet per ongeluk. Ik wacht nergens op.'

Het regende, er was niemand op straat.

Laagwater hield zich afzijdig van het dagelijks leven in N. Hij ging zondags niet naar het voetballen, ging in de eerste week van juli niet naar de kermis op de Turfkade en deed niet mee aan de Maskerade op 5 december. Maar Otmar en Jethro mochten wel voetballen. Jethro zat bij Wit Rood Wit en voetbalde zaterdagmiddags bij de pupillen, Otmar en ik stonden soms langs de lijn.

Laagwater las veel. Elke woensdagavond ging hij naar de bibliotheek in de Nobelstraat en leende drie of vier boeken. Volgens mijn moeder, die ook veel las en vaak naar de bibliotheek ging, leende hij vooral boeken van Russische schrijvers. Ik herinner me een dik boek dat bij Laagwater thuis op tafel lag en dat *Schuld en boete* heette. Ik vond het een vreemde titel en zei dat tegen Otmar. Hij zei dat zijn vader dat boek al tien keer had gelezen. Het ging over een moord op een oude vrouw. Met een bijl werd haar hoofd gekliefd. Of de dader werd gevonden en zijn gerechte straf niet ontliep, wist hij niet.

Zondags ging Laagwater soms met Otmar en Jethro wandelen. Dan liep hij langs de Langestraat, de Langepoort uit, de polders in, en met een omweg naar de rivier, die een eind buiten N tussen weilanden door naar zee liep. Soms liep ik met ze mee en luisterde naar de verhalen die hij vertelde. Ik hield van die verhalen, die zoveel mooier en spannender waren dan de verhalen die ik zondagsochtends op zondagsschool of in de kerk hoorde.

Hij vertelde over Elia, die schuin omhoog naar de hemel reed, maar halverwege de wolken moe werd en rustte, en toen omdraaide en naar de aarde terugkeerde, want wat moest hij in de hemel doen? Over Goliath, die in feite een goedige lobbies was en nog nooit met iemand had gevochten en plotseling een steen tegen zijn hoofd kreeg, hij begreep niet waarom. Over Daniël, die jarenlang leeuwentemmer was geweest en alle leeuwen in Kanaän persoonlijk kende. Over Ezau, die al na een paar dagen de hemel dankte dat Jacob hem zijn eerstgeboorterecht had ontnomen, want een eerstgeboorterecht betekent alleen maar ellende. Over Saul, die het koningschap het ergste vond wat een mens kan overkomen. Over Jonas, die een schip had gebouwd dat hij De Walvis noemde en dat, toen hij even in het ruim lag te slapen, in een scherpe bocht van de Tigris bij Ninive de kant in voer, omsloeg en openscheurde. Over Noach, die na de zondvloed alle dieren uit de ark losliet en over het hoofd zag dat er misschien wel ergens een paar struikjes uit de drooggevalle grond konden groeien, maar nog geen velden met gras of koren, zodat de dieren noodgedwongen elkaar begonnen op te eten, waar ze daarna nooit meer mee zijn opgehouden.

Vroeg in de zomer, wanneer het visseizoen was geopend en het al om vier uur licht begon te worden, ging Laagwater vaak vissen in de rivier voor hij naar de fabriek ging.

Otmar vertelde dat hij dan briefjes met een kort rijmpje op tafel achterliet. Een paar ervan herinner ik me nog:

Vandaag gebeurt er iets raars,
jullie vader vangt een baars.

en:

Heden valt het doek
voor een onoplettende snoek.

en:

Als de eerste vogels beginnen te zingen
zal een brasem de dans niet ontspringen.

Om zeven uur was hij terug, zette zijn hengel in het schuurtje achter het huis en ging naar de fabriek.

In augustus, in de grote vakantie, gingen Otmar en ik wel met hem mee. We vingen nooit iets. Dat geeft niet, zei Laagwater, het gaat om het vissen, niet om het vangen.

Ik denk wel eens dat hij het liefst niets ving, en alleen maar probeerde iets te vangen. Het was alsof hij voetbal-

de en hoopte dat hij zou verliezen, terwijl hij toch zijn best deed om te winnen. Alsof hij iets aan Otmar en mij wilde bewijzen. Of aan zichzelf.

Hij zat op een krukje, wij zaten in het gras met onze voeten in het water of we zochten platte stenen om mee te keilen, probeerden de overkant te halen, wat nooit lukte.

Af en toe voer er een schip voorbij, op weg naar zee, of een schelpenzuiger op weg naar de kalkfabriek. Laagwater kende de mannen aan boord daarvan vast wel, maar hij zwaaide nooit naar ze, keek alleen maar naar zijn dobber.

Nu ik dit schrijf moet ik aan Japie Jas denken, die in het veerhuis een eind verderop aan de rivier had gewoond. Hij was een jaar ouder dan Otmar en ik en kreeg hersenvliesontsteking toen wij nog op de bewaarschool zaten. Hij werd daardoor blind en doof en kwam in een inrichting op de Veluwe terecht. Zijn jongere broer zat bij ons in de klas.

Mijn vader zei soms: als je maar wilt kun je alles. Als Japie Jas die hersenvliesontsteking maar niet had gewild... dacht ik dan.

Ik wist toen al wat mijn vader blijkbaar niet wist, en dat was dat de wil niets is, niets betekent. Ik wilde wel duizend dingen, maar wat er gebeurde was het duizendeerste ding, iets onverwachts, waar ik niet aan had gedacht en waarvan ik niet wist of ik het wilde of niet. En bovendien: wie wil er nou hersenvliesontsteking...

Laagwater zei op een keer toen we daar urenlang hadden zitten vissen zonder iets te vangen en opstonden om weer naar huis te gaan: 'Als je maar wilt kun je niets.'

In de Nieuwstraat woonde Leen Hellevoet, een kleine, gedrongen man die net als Laagwater in de kalkfabriek werkte.

Leen Hellevoet was altijd boos. Niemand had ooit meegemaakt dat hij niet boos was. Als je op straat langs hem liep hoorde je hem zachtjes in zichzelf praten. Het enige woord dat je dan verstond was Godverdomme, dat hij uitsprak als Govvedomme. Hij werd daarom ook wel Leen Govvedomme genoemd.

Als we met een paar jongens waren, riepen we hem wel eens na: 'Hé, Govvedomme!' Dan keek hij om en wierp een woedende blik in onze richting, maar zei niets.

Hij had een oudere broer, die met zijn vrouw en kinderen een paar huizen bij hem vandaan woonde, Cor Hellevoet. Cor werkte op het postkantoor. Hij zorgde voor zijn broer, ging elke dag naar hem toe met een pan met eten, haalde zijn was op en bracht zijn schone kleren weer terug.

Niemand wist waarom Leen Hellevoet altijd boos was. 'Hij is boos geboren,' werd er gezegd.

Als ik in sprookjes had geloofd, had ik gedacht dat een boze fee hem bij zijn geboorte met een stokje had aangeraakt.

Op een keer preekte dominee Elders in onze kerk over boosheid. Misschien ging het wel over Leen Hellevoet, ik weet het niet.

‘Er is alle reden om altijd boos te zijn, wat zeg ik, woedend, razend... het is eigenlijk een wonder dat niet iedereen boos is... wat denken we... dat we de tranen in dit tranendal kunnen drogen?... wie van ons heeft er ooit een rivier, een zee, een oceaan gedroogd?... oorlogen, pijn, haat, ze tieren welig en niemand weet ze uit te roeien... waarom eigenlijk niet... en toch zijn we niet altoos boos... dat is een wonder, en dat is nu wat de Heer...’ enzovoort.

Wat hij daarna zei weet ik niet meer, dat had ik al zo vaak gehoord. Maar ik weet wel dat hij ‘altoos boos’ zei, want er zat een meisje bij mij in de klas, Toos van Koos, ze had zwart haar met een grote roze strik erin en ik moest aan haar denken. Toos is altoos boos...

Het kwam erop neer dat niet boos zijn een wonder was, een gelukkig toeval, een gave en een geschenk, allemaal tegelijk. Dankzij God natuurlijk. Alles was dankzij hem en nooit óndanks hem. Ik heb lang gedacht, als ik bijvoorbeeld ergens om moest lachen: wat een wonder dat ik nu lach... En als ik boos was dacht ik: nu ben ik dus gewoon, volgens dominee Elders.

Ik zag wel vaker boze mensen in N, maar Hellevoet was volgens mij de enige die altijd boos was. Er kwam nooit iemand bij hem op bezoek, behalve zijn broer. En hij mankeerde verder, zover ik weet, nooit iets. Als iemand soms om een of andere reden boos op hém was, draaide Hellevoet zich om en zei: ‘Govvedomme’, en wanneer zijn broer dan in de buurt was, ging die voor hem staan, schudde zijn hoofd en zei: ‘Niet doen’ tegen degene die boos was geworden op zijn broer, en keek hem dwingend aan.

Op een dag is Leen Hellevoet met een stok naar de ha-